

PROBLEMS OF THE CONTENT OF THE AGREEMENT FOR DIVORCE BY MUTUAL CONSENT

Assist. Prof. Ventsislav L. Petrov, PhD

Department of Civil law studies, Faculty of Law

Sofia University, Bulgaria

E-mail: vencislav.petrov@yahoo.com

***Abstract:** The article researches the issues, which must be compulsory included in the agreement for divorce by mutual consent. The author thesis is that some of them must be excluded from this compulsory content. The article reviews also which other issues can be arranged in the agreement by the spouses. The thesis for expansion of the range of this facultative content of the agreement is defended.*

***Keywords:** Divorce, divorce by mutual consent, divorce agreement, matrimonial residence, spousal maintenance*

JEL Codes:

ВЪВЕДЕНИЕ

Споразумението между съпрузи относно последиците от развода е институт, намиращ приложение както при развода по взаимно съгласие, така и при развода поради дълбоко и непоправимо разстройство на брака. Докато при развода по исков ред сключването на споразумение е само една възможност между съпрузите (арг. от чл. 49, ал. 4 от СК), то при развода по взаимно съгласие то е задължително за тях (арг. от чл. 51, ал. 1 СК и чл. 330, ал. 3 ГПК). Поради това в теорията споразумението при развода по взаимно съгласие се определя като материалноправна предпоставка за допускане на развода²⁵⁷, при липсата на която съдът отхвърля молбата за развод с решение²⁵⁸. В чл. 51, ал. 1 СК е установено минимално необходимото съдържание на това споразумение. Именно то е предмет на настоящото изследване. Анализирани са неговите компоненти и е потърсен отговор на въпроса дали е удачно да се изисква задължително споразумяване по всеки един от тях с оглед на съвременните социални условия.

Задължителното съдържание на споразумението при развод по взаимно съгласие обхваща уговорки по отношение на седем последици от развода, изчерпателно изброени в чл. 51, ал. 1 СК. В теорията се приема, че те могат да бъдат обединени в две групи: последици от развода за ненавършилите пълнолетие деца от брака и последици от развода между съпрузите²⁵⁹. В подкрепа на тази класификация може да бъде изведен аргумент и от езиковото тълкуване на посочената разпоредба - първите четири въпроса са отделени смислово от следващите три със съюза „както и“.

Предложения de lege ferenda могат да бъдат направени по отношение на всяка от двете групи.

I. Задължителни уговорки относно ненавършилите пълнолетие деца от брака

²⁵⁷ Така Ненова, Л. Семейно право на Народна република България. София: Наука и изкуство, 1977, с. 261; Матеева, Ек., 2010. Семейно право на Република България. София: ВСУ “Черноризец Храбър”, 2010, с. 246-247; Марков М. в: Цанкова, Ц., М. Марков, А. Станева, В. Тодорова, Вес. Петров, Е. Балевска, Б. Дечева, В. Мичева. Семейен кодекс. Приложен коментар. София: ИК Труд и право, 2015, с. 180

²⁵⁸ Попова, В. в: Сталев, Ж., А. Мингова, О. Стамболиев, В. Попова, Р. Иванова. Българско гражданско процесуално право. София: Сиела, 2020, с. 714

²⁵⁹ Матеева, Ек., 2010. Семейно право на Република България. София: ВСУ “Черноризец Храбър”, 2010, с. 250

Водещо място в тази група въпросът за упражняването на родителските права върху ненавършилите пълнолетие деца от брака. Необходимостта от задължителното включване на този въпрос в споразумението е въвн от съмнение и не се нуждае от подробна аргументация. Достатъчно е да се посочи установеното в чл. 47, ал. 1 от Конституцията право и задължение на родителите да отглеждат и възпитават децата си до навършването на пълнолетие.

В съдебната практика съществуваше спор относно това дали родителските права могат да бъдат възложени за съвместно упражняване на двамата родители (погрешно и жаргонно наричано нерядко „споделено родителство“). Споровете бяха отстранени с постановяването на Тълкувателно решение No 1/2016 на ОСГК на ВКС по тълк.д. 1/2016. В т. 2 на решението бе прието, че разпоредбата на чл. 59, ал. 2 СК изключва възможността родителските права да бъдат предоставени за упражняване съвместно на дваматародители в случай, че не се постигне споразумение по упражняването им²⁶⁰. Следователно, ВКС допуска в споразумение за развод по взаимно съгласие (както и в споразумение за развод по исков ред по чл. 49, ал. 4 СК) да се уговори съвместно упражняване на родителските права. Разбира се, съдът не е длъжен да одобри това споразумение, а следва да го направи само ако прецени, че то е в интерес на децата – арг. от чл. 59, ал. 2, изречение първо СК.

Не би могло да има спор и относно необходимостта от задължително уреждане на въпросите за личните отношения с други родител и за издръжката на детето. По отношение на последното, може да се предложи изрично включване на текст, че издръжката на дете следва да се уговори в точна сума. В практиката се наблюдават споразумения, в които страните правят опит да уредят издръжката на дете като процент от възнаграждението на съответния родител, като процент от средната работна заплата за страната и т.н. В тези случаи би съществувала известна неопределеност по отношение на размера, а и евентуално принудително изпълнение би било възпрепятствано или поне затруднено. Поради тези причини подобна практика не би следвало да се насърчава.

Подкрепа следва да получи и законодателното разрешение да се изведе местоживеенето на детето като отделна, самостоятелна клауза извън упражняването на родителските права²⁶¹. Най-често детето живее при родителя, които упражнява родителските права, но е възможно то да има друго местоживеене – в семейство на близки, приемно семейство, пансион към учебно заведение и т.н. Действително, съпрузите не могат да уредят настаняване на детето извън семейството²⁶², но детето вече може да е настанено по реда на Закона за закрила на детето; освен това може да става въпрос и не за настаняване, а за обучение, лечение и т.н. В литературата се прави предложение при определянето на местоживеенето да се посочва точен адрес, на който детето ще живее²⁶³. Това разрешение наистина може да се използва от съда в някои казуси, ако той прецени, че е подходящо за детето и че това би улеснило контактите му с другия родител. То обаче не следва да бъде възприемано на законодателно ниво. Подобно задължение на съда би създавало неудобство в хипотези, в които упражняващият родителските права родител променя често местоживеенето си поради служебни ангажименти или поради други причини. В такава хипотеза той би бил в неизпълнение на съдебното решение ако не поиска промяна на установения режим в частта му относно местоживеенето на детето. При

²⁶⁰ Може да се спори по правилността на възприетото от ВКС виждане, че съдът не може служебно да възложи съвместно упражняване на родителските права, без да има такова споразумение между съпрузите. В редица хипотези, въпреки липсата на споразумение, този подход може да е по-полезен за интересите на децата. Този въпрос е твърде пространен и остава извън границите на настоящото изследване. Позволявам си само да кажа, че по-удачно ми се струва другото разрешение – съдът да има правомощие по своя преценка да възложи родителските права за съвместно упражняване на двамата родители, ако прецени, че това е в интерес на детето. В подкрепа на това виждане могат да бъдат наведени множество телеологически и сравнителноправни аргументи.

²⁶¹ За рзликата между двете клаузи и за възможността детето да живее не при родителя, които упражнява родителските права, вж. Григорова, Ст. Практически проблеми на новия Семейен кодекс. София: Сиби, 2011, с. 33 и с. 84.

²⁶² Така Марков М. в: Цанкова, Ц., М. Марков, А. Станева, В. Годорова, Вес. Петров, Е. Балева, Б. Дечева, В. Мичева. Семейен кодекс. Приложен коментар. София: ИК Труд и право, 2015, с. 183

²⁶³ Така Григорова, Ст. Практически проблеми на новия Семейен кодекс. София: Сиби, 2011, с. 33-35.

нарастващата мобилност на населението в съвременното общество подобно законодателно решение, а и подобна съдебна практика, биха създали повече затруднения, отколкото положителни последици.

II. Задължителни уговорки относно отношенията между съпрузите

Съгласно чл. 51, ал. 1 СК в тази група влизат уговорките относно ползването на семейното жилище, издръжката между съпрузите и фамилното име.

1. Задължителният характер на уговорката относно фамилното име на съпрузите е оправдан. Твърде често единият съпруг (обикновено дамата, но това съгласно чл. 12 СК не е задължително) према фамилното име на съпруга си или го добавя към своето фамилно име. Широката употреба на някоя от тези две възможности поражда необходимостта законът изрично да изисква решаването на този въпрос в бракоразводния процес. Други аргументи в полза на необходимостта от задължителния характер на тази уговорка могат да бъдат търсени в правната същност на името като най-важният индивидуализиращ белег на всяко физическо лице²⁶⁴, както и в относително нелеката процедура по промяна на фамилното име извън бракоразводния процес (арг. от чл. 19 ЗГР).

2. По отношение на уговорката за издръжка между съпрузи обаче могат да бъдат направени други изводи. Твърде рядко в споразумението съпрузите уговарят такава издръжка. В мнозинството от случаите, поради изискването на чл. 51, ал. 1 СК, в споразуменията просто се посочва, че съпрузите се уговарят, че не си дължат издръжка. Поради тази липса на практическа приложимост може да се предложи от текста на чл. 51, ал. 1 СК да отпаднат думите „издръжката между съпрузите“²⁶⁵. Разбира се, при желание съпрузите могат да уговорят задължение на единия от тях да плаща издръжка в полза на другия. Тази възможност следва по недвусмислен начин от уредената в чл. 51, ал. 1 изр. второ СК възможност на съпрузите да се споразумеят и по другите последици на развода.

Като възможност, а не като задължение за съпрузите е била уредена уговорката относно издръжката между тях и в чл. 61, ал. 2 от Наредбата-закон за брака. Това също може да се използва като аргумент в полза на застъпеното тук гледище. То по никакъв начин не цели да оспори необходимостта от института на издръжката между бивши съпрузи²⁶⁶, а единствено да предостави на съпрузите възможността да преценят дали да уговорят такава.

3. Съгласно чл. 51, ал. 1 СК съпрузите трябва да постигнат споразумение и относно ползването на семейното жилище. Такова задължение може би е удачно да съществува само ако от брака има ненавършили пълнолетие деца. Съгласно чл. 56, ал. 1 СК в производството за развод по исков ред съдът се произнася относно ползването на семейното жилище само ако от брака има ненавършили пълнолетие деца, а ако няма – само ако един от съпрузите е поискал това и има жилищна нужда. Няма причини в производството по взаимно съгласие да се възприеме различно разрешение. Поради това в чл. 51, ал. 1 СК задължителното уреждане на въпроса досежно ползването на семейното жилище трябва да остане само в случаите, когато от брака има ненавършили пълнолетие деца. По този начин ще бъде премахнато едно ненужно усложнение и намеса в личния свят на съпрузите в останалите хипотези.

Като аргумент в полза на отпадането на задължителните уговорки относно издръжката между съпрузи и ползването на семейното жилище при липса на ненавършили пълнолетие

²⁶⁴ Тази негова характеристика се сочи често в литературата – на пр. Павлова, М. Гражданско право. Обща част. София: Софи-Р, 2002, с. 272, Ра чев, Ф. Гражданско право с образци на писмени защиты. София: Стопанство, 2001, с. 243.

²⁶⁵ Такова изменение би следвало да е съпроводено и в изменение на чл. 322, ал. 2 ГПК като бъде премахнато задължителното предявяване и разглеждане на иск за издръжка между съпрузи в производството за развод поради дълбоко и непоправимо разстройство на брака.

²⁶⁶ В новата семейноправна литература се навява на значимостта на този институт и на необходимостта от реформа в неговата правна уредба – вж. Топузов, Д. Остаряла ли е уредбата на издръжката между бивши съпрузи по българското право? – Правна мисъл, 2017, No 4, с. 62 и сл.

деца от брака могат да бъдат приведени и сравнителноправни аргументи. В редица законодателства подобно задължение отсъства. В румънското законодателство единственият задължителен компонент на споразумението е уговорка относно имената на децата; всички останали въпроси могат да бъдат включени само по желание на съпрузите²⁶⁷.

III. Относно въпроса за имуществените отношения между съпрузите

Семейният кодекс от 1968 г. (в чл. 24, ал. 1) и Семейният кодекс от 1985 г. (в чл. 101, ал. 1) включват в необходимото съдържание на споразумението и уговорките относно имуществените отношения между съпрузите. Това изискване бе изоставено в Семейния кодекс от 2009 г.

Това законодателно разрешение заслужава подкрепа.

На първо място, изискването за задължително уреждане на имуществените отношения представлява една доста сериозна намеса в правната сфера на съпрузите. Те могат да имат различни причини да не правят това. В хипотези, в които страните не искат да уредят имуществените си отношения, подобно изискване само би забавило и затруднило производството.

На второ място, имуществените отношения между съпрузите в съвременното общество са изключително разнообразни и доста по-усложнени в сравнение с тези през 1985 г. Освен съпритежание на вещни права и съвместно титулярство върху парични влогове, те могат да включват съвместно притежание на дялове от търговски дружества, на акции и други ценни книги, на обекти на индустриална собственост и т.н. Изчерпателното им уреждане може да е свързано със съществени затруднения.

На трето място, в полза на това разрешение може да бъде наведен и аргумент от историческото тълкуване на правната уредба. Наредбата-закон за брака от 1945 г., която за първи път урежда развода по взаимно съгласие в България, в чл. 61, ал. 2 е предвиждала единствено възможност, а не задължение на съпрузите да уредят в споразумението за развод по взаимно съгласие имуществените си отношения²⁶⁸. Следва да се има предвид, че Наредбата-закон е приета е действала в последните години на все още съществуваща пазарна икономика и капиталистическо развитие на страната. Тези обществено-икономически условия са доста по-близки от днешните, отколкото съществуващите при действието на Семейните кодекси от 1968 г. и 1985 г.

IV. Съгласие за пътуване на дете в чужбина

Даването на съгласие за пътуване на детето в чужбина с другия родител и за изваждане на необходимите за това лични документи не е сред въпросите, които съпрузите задължително трябва да уредят в споразумението за развод. В съдебната практика няма единно виждане дали този въпрос може да бъде включен по желание на съпрузите в споразумението по чл. 51, ал. 1 СК. Следва да бъде подкрепено виждането, което допуска подобна уговорка. На първо място, този въпрос безспорно спада към отношенията между съпрузите и е до голяма степен свързан с прекратяването на общността между тях. На второ място, по този начин би се стигнало до процесуална икономия, като се избегне производство по чл. 127а, ал. 2 СК. Не на последно място, това е един от най-проблемните въпроси между бивши съпрузи. Неговото значение вероятно за в бъдеще ще нараства, с оглед на увеличаващата се мобилност на населението.

Включването на подобна клауза обаче означава, че далият съгласие съпруг не може впоследствие едностранно да го оттегли. Той единствено може да подаде молба за изменение

²⁶⁷ Vlad, Ioan-Luca. Romania. In International Encyclopaedia of Law: Family and Succession Law. Alphen aan den Rijn, NL: Wolters Kluwer, 2017, p. 70

²⁶⁸ Така Венедиков, П. Коментар на Наредба-закон за брака. София, 1947, с. 359

на установения режим в тази му част, като твърди и се домогва да докаже настъпване на нови обстоятелства. Този извод произтича от обстоятелството, че в тази си част съдебното решение за развод няма сила на пресъдено нещо, а представлява съдебно администриране на граждански правоотношения.

Заклучение

Действащата уредба на споразумението при развод по взаимно съгласие има своите достойнства и е по-съобразена със съвременните обществени отношения в сравнение с уредбата в Семейния кодекс от 1985 г. Въпреки това, в някои свои части тя е остаряла и може да бъде подобрена. Може да се предложи de lege ferenda отпадане на задължителното уреждане на въпроса за издръжка между съпрузите, както и за ползването на семейното жилище, когато от брака няма ненавършили пълнолетие деца. По този начин биха били избегнати ненужни усложнения и неоправдана намеса в личната сфера на всеки от съпрузите. В същото време трябва да няма спор относно възможността в споразумението да бъдат включвани уговорки относно всички последици от развода, включително въпросът за излизането на детето в чужбина. Това разрешение би било в съответствие с наблюдаващата се в действащия Семейен кодекс тенденция за засилване на договорното начало при уреждане на семейните отношения²⁶⁹.

REFERENCES

- Grigorova, St. Practical problems of the new Family Code. Sofia: Sibi, 2011 (**Оригинално заглавие:** Григорова, Ст. Практически проблеми на новия Семейен кодекс. София: Сиби, 2011)
- Mateeva, Ek. (2010) Family law of Republic of Bulgaria. Sofia: VSU "Chernorizets Hrabar", 2010 (**Оригинално заглавие:** Матеева, Ек., 2010. Семейно право на Република България. София: ВСУ "Черноризец Храбър, 2010)
- Nenova, L. (1994) Family law of Republic of Bulgaria. Sofia: Sofi-R, 1994 (**Оригинално заглавие:** Ненова, Л. Семейно право на Република България. София: Софи-Р, 1994)
- Pavlova, M. Civil law. General part. Sofia: Sofi-R, 2002 (**Оригинално заглавие:** Павлова, М. Гражданско право. Обща част. София: Софи-Р, 2002)
- Rachev, F. Civil law with models of written defences. Sofia: Stopanstvo, 2001 (**Оригинално заглавие:** Рачев, Ф. Гражданско право с образци на писмени защиты. София: Стопанство, 2001)
- Stalev, Zh., A. Mingova, O. Stamboliev, V. Popova, R. Ivanova. (2020) Bulgarian civil procedure law. Sofia: Siela, 2020 (**Оригинално заглавие:** Сталев, Ж., А. Мингова, О. Стамболиев, В. Попова, Р. Иванова. Българско гражданско процесуално право. София: Сиела, 2020)
- Topuzov, D. Is the post-divorce spousal maintenance in Bulgarian law obsolete? – Legal theory, 2017, No 4 (Топузов, Д. Остаряла ли е уредбата на издръжката между бивши съпрузи по българското право? – Правна мисъл, 2017, No 4)
- Tsankova, Ts., M. Markow, A. Staneva, V. Todorova, Ves. Petrov, E. Balevska, B. Decheva, V. Micheva (2015) Civil Code. Commentary. Sofia: Trud I parvo, 2015 (**Оригинално заглавие:** Цанкова, Ц., М. Марков, А. Станева, В. Тодорова, Вес. Петров, Е. Балеvsка, Б. Дечева, В. Мичева. Семейен кодекс. Приложен коментар. София: ИК Труд и право, 2015)
- Venedikov, P. Commentary of the Law for the marriage. Sofia, 1947 (**Оригинално заглавие:** Венедиков, П. Коментар на Наредба-закон за брака. София, 1947)
- Vlad, Ioan-Luca. Romania. In International Encyclopaedia of Laws: Family and Succession Law. Alphen aan den Rijn, NL: Wolters Kluwer, 2017

²⁶⁹ Вж. за нея Матеева, Ек., 2010. Семейно право на Република България. София: ВСУ "Черноризец Храбър", 2010, с. 42